

SÖZ SANATLARI – II

MÜBALAĞA (ABARTMA)

- Bir olayı veya durumu olduğundan büyük ya da küçük göstermeye **mübalağa** denir.
- Kara gözlüm bu ayrılık yetişir
İki gözüm pınar oldu gel gayrı
Elim değse akan sular tutuşur
İçim dışım yanar oldu gel gayrı

Bu dörtlükte şair, ayrılık acısının derinliğini anlatmak için gözyaşlarının pınar olduğunu, elinin sıcaklığından dolayı suların tutuşacağını söyleyerek abartmaya başlamıştır.
- Nerde o eski yiğitler
Sesleri ülkeyi bürür
“Yürü!” dese dağlar yürür
“Dur!” dese dağlar dururdu

ÖSYM Sorusu

Aşağıdaki dizelerin özellikle hangisinde bir abartma vardır?

- A) Bir ah çeksem dağı taşı eritir.
Gözüm yaşı değirmeni yürütür.
- B) Bu topraklar ecdadımın ocağı
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı
- C) Ne doğan güne hükmüm geçer
Ne hâlden anlayan bulunur
- D) Derdim çoktur hangisine yanayım
Yine tazelandı yürek yarası
- E) Yüksekğinde büyük namı karın var
Alçağında mor sümbüllü bağı var

TEZAT (KARŞITLIK, ZITLIK)

- Bir şiirde, aralarında karşıtlık ilişkisi olan sözleri birlikte kullanmaya **tezat** adı verilir.
- Göğemi erdi başım yeryüzüne geldimse
Var mı bak bencileyin yıldızı düşkün kimse

Bu dizelerde deyim içinde geçen “gök” sözcüğü mecaz anlamıyla, onun karşıt anlamı olan “yeryüzü” kelimesi gerçek anlamıyla kullanılarak tezata başvurulmuştur.
- Kani ol gül gülerken geldiği demler şimdi
Ağlarım hatıra geldikçe gülüşüklerimiz

TARİZ

- Bir kişiyi iğnelemek amacıyla söylenen sözün tam tersini kastetmek **tariz** olarak isimlendirilir.
- Varsın sormasınlar dar günlerimde
Bol günde kapımı çalıyorlar ya
Ağlarken merhaba etmeseler de
Gülerken selamım alıyorlar ya

Şair, bu dörtlükte iyi gün dostlarının iyi ve kötü günde nasıl bir tavır aldıklarını ortaya koymuş, çıkarlarına düşkün olan bu insanların tutumlarını tariz yoluyla eleştirmiştir.

TELMİH (HATIRLATMA)

- Şairin, herkes tarafından bilinen bir olaya, kişiye veya duruma bir sözle işaret etmesine **telmi**h denir.
- Uçmakta konmadan kıyasız bir denizde ruh
Benzer mi böyle bir kuşa Tufan içinde Nuh

İbrahim
İçimdeki putları devir
Elindeki baltayla
Kırılan putların yerine
Yenilerini koyan kim
- Kaf’tan Kaf’a hükmeyleyen
Devleri hükmüne koyan
Yele binip seyran kılan
Bu mülke Süleyman benim

İRSALİMESEL

- Anlama zenginlik katmak için şiirde atasözü, deyim, özdeyiş veya özlü bir söz kullanmaya **irsalimesel** adı verilir.
- Kimin kimden ne derdi var birader
Göbeğini öksüz oğlan kendi keser

Yine gam çün işin ileri varır
Ki ölmez borçlu benzi sararır

Bu beyitlerde şair, düşüncelerini daha iyi vurgulamak için sırasıyla “Öksüz oğlan göbeğini kendi keser.” ve “Borçlu ölmez, benzi sararır.” atasözlerini kullanarak irsalimesele başvurmıştır.

NİDA (SESLENME)

- Yoğun duygu ve heyecanları yansıtmak için ünlemeler kullanarak kişi, varlık ve kavramlara seslenmeye **nida** denir.
- Ey talih! Ölümden de beterdir bu karanlık
Ey aşk! O gönüller sana mal oldular artık
Ey vuslat! O âşıkları efsununa ram et
Ey tatlı ve ulvi gece! Yıllarca devam et
Bu dizelerde şairin “ey” ünlemini kullanarak nida sanatına başvurduğu görülmektedir.

Aşağıdaki cümle ya da dizelerdeki söz sanatlarını yandaki kutulara yazınız.

Ne hasta bekler sabahı/Ne taze ölüyü mezar Ne de şeytan bir günahı/Seni beklediğim kadar	
Gülmek ol gonceye münâsibdir Ağlamak bu dil-i hazîne gerek	
Tecrübe ehli bunu böyle bilir Kim ki çok söyleye ol çok yanılır	
Hayretinden Yûsuf'un kavm-i Züleyhâ kesdi el Sen cigarler zahmını dillerde destân eyledin	

Aşağıdaki cümle ya da dizelerdeki söz sanatlarını yandaki kutulara yazınız.

Bu yaşıma geldim üç harflilerden korkmayan, çekinmeyen bir insan görmedim.	
Ne siyâh eylemiş bu nâsiyeyi Saçımı bembeyaz eden bahtım	
Her nere gidersen eyle talanı Öyle yap ki ağlatasın gülünü	
Makyaj denen şey olmasa kadınlar nasıl göz boyardı?	

Aşağıdaki cümle ya da dizelerdeki söz sanatlarını yandaki kutulara yazınız.

Bir an önce görülsün diye Akdeniz Toroslarda ağaçlar hep çocuk kalır	
Sen el kadar bir kadınsındır Sabahlara kadar beyaz ve kirpikli	
Allah'a sığın şahs-ı halimin gazabından Zira yumuşak huylu atın çiftesi pektir	
Sizin hiç babanız öldü mü? Benim bir kere öldü kör oldum	

CİNAS

- Biçim ve söyleniş bakımından aynı veya birbirine çok yakın fakat anlamları birbirinden farklı sözlerin kafiyeli şekilde kullanılmasına **cinas** denir.
- Cananun bana çün her cefası cananun
N'ola usanmasa derd ü gamına can anun
Bu beytin ilk dizesinde “cananun” sözcüğü “sevgilinin”, ikinci dizesinde “can anun” sözcüğü ise “can onun” anlamında kullanılarak cinas yapılmıştır.

ÖSYM Sorusu

Aşağıdaki beyitlerin hangisinde “cinas” vardır?

- A) Gönümle oturdum da hüzünlendim o yerde
Sen nerdesin ey sevgili, yaz günleri nerde
- B) Kismetindir gezdiren yer yer seni
Arşa çıksan akıbet yer yer seni
- C) Akşam lekesiz, saf, iyi bir güz gibi akşam
Ta karşı bayırlarda tutuşmuş iki üç çam
- D) Gözlerin mahmur olurmuş her zaman
Pek yamansın, pek yamansın, pek yaman
- E) Görmeden mecnunların sahradaki cem'iyetin
Sevdiğim meşk-i nigâh eylerdin ahularla sen

SEHLİMÜMTENİ

- İlk bakışta kolay gibi görünen fakat taklit edilmesi, söylenmesi oldukça zor olan söz ve yazılara **sehlümümteni** denir.
- **Sehlümümteni** bir üslup özelliğidir; ağır ve süslü anlatımdan uzaktır. En derin fikirleri yalın bir şekilde ifade edebilme sanatıdır.
- Dil hâkimiyeti iyi olan sanatçılar tarafından yapılır.
- İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır

Yunus Emre, bu dörtlükte yalın bir söyleyişle asıl ilmin kitap okumak değil, insanın kendisini bilmesi yani okuyup öğrendiklerini hayatına mal etmesi olduğunu sehlümümteni yaparak anlatmıştır.
- Neler yapmadık şu vatan için
Kimimiz öldük
Kimimiz nutuk söyledik

LEFFÜNEŞİR

- Şiirdeki bir dizede birden fazla kelime söylendikten sonra takip eden dizede bunlarla ilgili açıklama veya karşılaştırma yapılmasına **leffüneşir** adı verilir.
- Leffüneşirde, ilk dizede söylenenler ikinci dizede simetrik (aynı sıra ile, düzenli) ya da asimetrik (farklı bir sıra ile, düzensiz) olarak verilir.

a. Leffüneşir-i mürettep (düzenli leffüneşir)

- Bu tür leffüneşirde ilk dizede söylenen sözlerin karşılıkları ikinci dizede aynı sırayla verilir.
- Gören saçın arasından yüzün parıltısını
Sanır ki kara bulutların içinde gün doğmuş

Bu dizelerde leffüneşir-i mürettep söz konusudur. Çünkü ilk dizede verilen “saç” kelimesine karşılık ikinci dizede “kara” kelimesi, “parıltı” kelimesine karşılık “gün” kelimesi kullanılarak leffüneşir-i mürettep yapılmıştır.

b. Leffüneşir-i müşevveş (düzensiz leffüneşir)

- Bu tür leffüneşirde ilk dizede söylenenlerin karşılıkları, karışık veya ters yönden ikinci dizede verilir.
- Islak bir yorgan gibi, sınıksız bürüneyim
Örtün üstüme örtün, serin karanlıkları

Bu dizelerde leffüneşir-i müşevveş yapılmıştır. İlk dizedeki “yorgan, bürünmek” kelimelerine karşılık ikinci dizede “örtün, serin” kelimeleri verilerek leffüneşir-i müşevveşe başvurulmuştur.
- Mürdeye **canlar virür bîmâra sıhhat** leblerün
Hikmet i Lokman u i'câz-ı Mesîhâ bundadır

TEDRİC (DERECELENDİRME)

- Bir durumu, düşüncüyü, hayali, duyguyu, heyecanı derece derece yükselterek veya derece derece azaltarak anlatmaya **tetric** denir.
- Geçsin günler, haftalar, aylar, mevsimler, yıllar
Zaman sanki bir rüzgâr ve bir su gibi aksın
- Bu gün, bu saat, bu dakika
Onlarca ömür geçti zamandan
Bir küçük kız çocuğu
Doğmadan öldü bu saniye